

RASERADE VÄRDEBASER ÄR HUVUDPROBLEMET

HANS BERGSTRÖM

Jag är hjärtligt trött på det politiska taktiserandet. Världen är full av intressanta verkligheter och agendan tät av viktiga avgöranden. Det är dags att borgerligheten inser att vägen till väljarnas förtroende kräver ett annat, mer värdeorienterat synsätt än det som är förhärskande idag.

Tre frågor har ställts av redaktörerna. De skulle kunna ges korta svar.

1. "Har borgerligheten en chans inför nästa val?" Svar: knappast. Göran Persson är ny partiledare och sådana brukar klara sig hyggligt i sina första val. Göran Persson har kommit långt på väg i sin högst medvetna ambition att skapa ett norskt politiskt landskap i Sverige. Det norska landskapet utmärks av att en rödgrön vänster tar hand om missnöjesröster när socialdemokratin regerar, att centerpartiet är omöjligt att samarbeta med för de konservativa och att det liberala partiet är för svagt för att spela en nämnvärd roll. Socialdemokratin kan därmed ta med ro att dess röstandel är lägre än förr. Ty ingen annan kan ändå

HANS BERGSTRÖM är *Dagens Nyheters* politiske redaktör och har bl a skrivit avhandlingen *Rivstart*.

regera. I Sverige parkerar nu missnöjda hos v och mp. Centern stödjer regeringen om budgeten och intar för fp och m omöjliga positioner i framtidsfrågorna om kärnkraften, EU och NATO. Folkpartiet är försvagat. Bara Hagen fattas för det norska mönstret. En objektiv prognos säger att det är högst sannolikt att Sveriges statsminister heter Göran Persson fram till valet 2002.

Ingen brist på missnöje

2. "Vilken taktik bör de borgerliga partierna tillämpa inför valet?" Svar: Det är ingen brist på missnöje i det svenska samhället, så vill oppositionen maximera antalet röster kunde det vara lönsamt att dess delar gör sig till talesmän för olika missnöjen, något parti med för höga skatter, något parti med för låga utgifter (äldrvård särskilt), något parti med tidens allmänna tendens så som människor uppfattar den (offentlig moralupplösning etc).

3. "Hur skall de agera om de får

chans att bilda regering igen?" Svar: som förra gången. Från teknisk synpunkt var förberedelserna 1991 exemplariska. Ingen regering har heller startat mer målmedvetet än regeringen Bildt. Mina beräkningar av "den politiska präglingskvoten" från olika regeringar under deras första år (andelen propositioner med egna initiativ till grundläggande förändringar på politiskt centrala områden) ger följande bild:

Fälldin 1976:	13 procent
Palme 1982:	11 procent
Bildt 1991:	29 procent

Det var alltså inget fel på handlingsförmågan. Strukturförslag, särskilt när det gäller skatteregler för småföretagande, duggade tätt första hösten. Problemet var bara att regeringen inte förstod den verklighet den befann sig i: realräntechockens, finansbubblans, bankkrisernas verklighet, som bland annat via en unik övergång från minus fem till plus åtta

i sparkvot sänkte den inhemska efterfrågan samtidigt som en övervärderad fast kronkurs raserade exporten. Även om fler hade känt till situationen fanns det för övrigt knappast något sätt att undkomma verkningarna av 80-talets övermod och 1992 års europeiska valutakris.

Svaren ovan ter sig förmodligen inte som särskilt tillfredställande för borgerliga partisekreterare. De är det heller inte om man tänker på svensk samhällsutveckling och demokrati.

Rubbad maktbalans

Utan ett starkt liberalt kraftfält rubbas den politiska balansen. En socialdemokrati vid makten utsätts för tryck från en rödgrön vänster (påtagligt, emedan det påverkar de egna medlems- och sympatisörsleden) utan att det finns ett lika starkt mottryck från liberalt håll. Verkligheten i form av budgetunderskott och dylikt kan ändå tvinga politiken i en viss riktning, men kravet på politisk hänsyn till ett attraktivt alternativ av liberal karaktär finns inte där. Detta begränsar handlingsfriheten för en socialdemokratisk ordförande och statsminister, och försvårar en strukturell vridning av s-politiken i liberal riktning. När socialdemokratin syr in centern är det heller inte fråga om ett samarbete som har karaktär av "nationell samling", "historisk kompromiss" eller dylikt. Olika tunga krafter i Sverige förenas inte i gemensam ansträngning. Syftet och effekten ur socialdemokratisk synvinkel är tvärt-

om att långvarigt utestänga de borgerliga från makten, isolera moderaterna och säkra permanent eget maktinnehav. Denna innebörd måste bedömas mot bakgrund av svensk modern historia och den symbios mellan facklig och politisk makt – med facket bekostande valkampanjerna och partiet användande lagar och statskassa för att gynna facket- som har byggts under drygt 60 år.

Också för demokratis vitalitet är det norska landskapet bekymmersamt. Valdeltagandet sjunker när valutgången är given, såvitt gäller regeringsfrågan. Det stora borgerliga partiet tenderar att upptas av inre oro mer än yttre kraftutövning, när allt ändå tycks utsiktslöst. Mindre partier frestas till udda profileringar och allmän fraseologi, när ansvarsställningen är långt borta.

Vad göra? Politisk-taktiska begåvningar kan säkert diskutera de gamla kära frågorna om samarbetsmönster, om centerns utveckling efter Olof Johansson, om folkpartiets revitalisering, om nya missnöjespartiers inverkan, om hemliga förberedelser och häftiga utspel.

Själv finner jag flertalet av dessa frågor något tröttsamma, särskilt som det är två år till nästa val, världen är full av intressanta nya verkligheter och agendan tät av viktiga avgöranden (kärnkraft, EMU, NATO, Europas författning etc).

Jag skulle föreslå att de borgerliga partierna funderade över mer fundamentala ting. Till exempel: Hur

kommer det sig att en s-regering kan höja skatterna med omkring 80 miljarder kronor och allt missnöje ändå går vänsterut, till partier som vill höja skatterna ännu mer?

Varför är svenska folket just nu mer vänster än förmodligen något annat folk i den demokratiska världen? Varpå grundas den verklighetsbild som gör att populära förändringskrav är vänster och impopulära "borgerliga"?

Ofrånkomligt pris

Frågorna är inte enkla, och inte svaren heller. Dessutom kan en reaktion i opinionen ibland vara uttryck för att den faktiskt förda politiken gått i motsatt riktning. Detta ser vi tydligare om några år. Måhända visar sig *backlashen* i opinionen vara det ofrånkomliga priset, ja ett av bevisen för att stora strukturella reformer faktiskt genomfördes under 90-talets första år (skattereformen, EU-medlemskapet, bostadssubventionernas avveckling, sundare försäkringsprinciper med självrisker, arbetsskadeförsäkringens skärpning, de offentliga verksamheternas rationalisering, inflations- och lånevanans utrotning osv). Reaktionen är i så fall svaret på handlingen.

Ändå är det tänkvärt att begrunda var de borgerliga partierna befunnit sig i förhållande till väljaropinionen vid olika tidpunkter. Valforskarna i Göteborg påvisar ett klart mönster. På 70-talet anpassade sig de borgerliga toppskikten till vänstervinden

långt mer än sina väljare, och kom därmed att förstärka dess praktisk-politiska genomslag. In mot 80-talet var opinionen starkt polariserad, med en skarp blockgräns på grund av löntagarfondsfrågan. På 90-talet finner sig de borgerliga väljarna långt till vänster om sina partiledningar, i frågor som EU, offentlig sektor, fördelning och arbetstidsförkortning. Med denna opinionsstruktur och verklighetsuppfattning är det mycket möjligt att ett misslyckande för regeringen Persson i fråga om arbetslösheten snarare leder till lyft 1998 för Schlaugiska tankar om kortare arbetstid än för Bildtska om mer företagsamhet.

” Med denna opinionsstruktur och verklighetsuppfattning är det mycket möjligt att ett misslyckande för regeringen Persson i fråga om arbetslösheten snarare leder till lyft 1998 för Schlaugiska tankar om kortare arbetstid än för Bildtska om mer företagsamhet. ”

Valsociologen Torsten Österman ställde i september 1996 följande fråga: "Debatten om hur stat, kommun och landsting skall ordna upp sin ekonomi är idag intensiv. En del menar att man inte kan höja

skatterna mer utan nu måste spara in på utgifterna för olika verksamheter. Andra menar att man inte kan spara in mer på olika verksamheter utan nu måste höja skatterna. Vad tycker Du när det gäller de verksamhetsområden som nämns nedan?"

Svarsalternativen var: "Minskas mycket", "Minskas något", "Tveksam, vet ej", "Inte alls minskas, hellre höja skatten". Av moderata sympatisörer valde 53 procent det sista alternativet vad gäller "utgifterna för sjukvården" och 58 procent vad gäller "utgifterna för skolan".

De borgerliga partierna skulle – bortanför den flosklernas nivå där inga partier längre är trovärdiga – behöva tänka igenom några grundläggande frågor:

- Vad har de för goda svar på människornas starka behov av tillit till äldreomsorg och sjukvård? Vilka är de trovärdiga borgerliga lösningarna, i svensk verklighet, för mjuka ändamål som vård och utbildning? Svaren hittills på vårdområdet, som jag känner bäst, duger inte.

- Vilken är moralen i de borgerliga budskapen? Många har nog fått intrycket att borgerlig politik är detsamma som att skära ännu mer hårdhänt och hårdhärtat i sådant som människor värderar högt. Slaktkniven finns till höger, moralen till vänster. Men det borgerliga upproret var en gång moraliskt (se Norbert Elias civilisationshistoria). Mot en aristokratis dagdriveri ställdes borgerlig strävsamhet, sparsamhet och

samhällsanda. "Man ska kunna leva på sin lön" är ett moralbudskap. I övrigt har dock bilden av borgerlig politik dominerats av teknokrati, determinism eller teori (med t ex. ett superrationalistiskt valfrihetsbudskap) än av tungt och tydligt moralinnehåll. Men i det som alltmer tenderar bli politikens huvudfråga – "hur skapar vi en svensk miljö av attraktionskraft för investeringar och företagande" – borde rimligen borgerligt moralinnehåll vara centralt. Sverige som det mest ickekorrumpierade landet i världen.

Svenskarna som ett folk som förkovrar sig och lönar utbildning väl. Svenska storstäder som de brottsfriaste och säkraste i västvärlden (ett mål som det faktiskt finns realistiska handlingsmöjligheter för). När kläddes senast krav på sänkta marginalskatter effektivt i en moralisk motivering, att den sjuksköterska som vidareutbildar sig och tar extra ansvar ska lönas för det?

Hur ser alternativet ut?

- Vilka är de intressanta borgerliga tankarna inför nya verkligheter? Vad sätter debatten och träder efterhand alltmer fram som relevanta uppslag? Snart nog kommer till exempel arbetsmarknaden att vara sådan att alla system som bygger på begrepp som "inkomstbortfall", "ledighet", "närvaro", "anställd" blir allt svårare att tillämpa. Snart nog står det också klart att "kompetens" i det nya samhället inte alls är liktydig med att alla går i skola tills de är 25, utan lika

mycket handlar om att ungdomar får växa in i det verkliga livet, med dess ansvar, sociala samspel och mästar-/lärlingrelationer. Vilka är de borgerliga framtidsstankarna för socialförsäkringar, sparande och ungdomars socialisation? Hur kan vi gå mot ett samhälle som präglas av att människor får chans att växa, istället för att erbjudas att "må bra"?

Proletarisera medelklassen

• Vad bygger borgerliga värden? Jag menar nu "borgerliga" i meningen tro på individens eget ansvar för sig själv och sina närmaste, insikt om att inget kan skördas utan att det har sätts och odlats – men också medborgerlighet, i meningen en känsla av plikt att informera sig och visa aktivt intresse i det samhälle i vilket man lever. Dessa värden hotas från två håll: dels ett passivt "må bra", rättighets- och bidragsmottagar-tänkande, dels av en ny borgerlighet (socialt sett) som saknar mycket av den gamlas samhällsbärande ansvar. Men de har förstås också försvagats av en medveten socialdemokratisk strategi alltsedan 1950-talet att proletarisera medelklassen, att bygga system så att människor inte ska förlita sig på privat sparande, inte ska tänka som företagare, inte ska känna stolthet och strävan i sina professioner utan mera uppfatta sig som "löntagare" och "offentliganställd". Uppsalastatsvetaren Torsten Svensson belägger i sin avhandling *Socialdemokratins dominans* (1994) hur

medvetet detta bygge av nya utsikter, nya rollidentiteter, nya beroenden, nya verklighetsuppfattningar – ja, en ny väljarkår – har skett under 30 år.

De borgerliga skulle nu lika medvetet behöva tänka igenom vilka strategiska förändringar som kan bidra till att bygga borgerliga värden och utsikter för framtiden. Jag talar fortfarande inte i partitermer utan i värdetermer. Hur kan vi åter få en större andel av befolkningen som försörjer sig själva som egen företagare, efter att andelen av de yrkesverksamma har gått ner från 19 procent till 7 under efterkrigstiden? Går det inom det som är offentlig tjänsteverksamhet att pröva motsvarigheter till vad vi ser på frisörsalonger och taxi, att företagen bara är paraply- och serviceorganisationer för en mängd egenföretagare? Genom vilka system skulle människor åter vänja sig vid eget sparande som huvudgrunden för trygghet och frihet i livet? Går det att finna en strategi för ägarlägenheter i invandrartäta bostadsområden i Stockholm? Vad krävs för att lärare och sjuksköterskor och bilbyggare ska återfå sin yrkesstolthet, sätta fackkunnandet framom fackligrollen? Vilka nya typer av kontrakt bör främjas, eller möjliggöras, på arbetsmarknaden och hur reformera all den lagstiftning som gjort individen beroende av facket? Vilken arbetslöshetsförsäkring?

Värden, verklighetsuppfattning och utsikter sätts inte primärt via ord.

De byggs ur erfarenheter och sammanhang. De borgerliga partierna borde arbeta fram en agenda för strategiska, långsiktigt värdebyggande förändringar att genomföra den dag de får chansen. Tillvaron i opposition har många nackdelar, men också en stor fördel: det finns tid att tänka. Det är ett privilegium att ta vara på.

Det fundamentala problemet just nu gäller inte trasiga borgerliga samarbetsrelationer utan raserade borgerliga värdebaser. Om detta ändrades så skulle mycket annat följa därur. Om det inte ändras hjälper ingen taktik.

ORD

"Det blev mycket **VAB** det året", berättade en kvinna om det första året när hon hade fått fast anställning. VAB är en förkortning av Vård Av sjukt Barn.

Att VABBA betyder att man utnyttjar den möjlighet till ersättning som finns för att vara hemma och ta hand om sina barn.

Att det blev mer VAB när kvinnan hade fått fast anställning skulle enligt hennes egen version bero på att hon då kände sig säkrare på att få behålla jobbet. Så länge hon bara hade ett vikariat var det mer riskfyllt att VABBA.

Jonas Hellman